

Por terra, mar e aire: os inicios de ADEGA e as orixes do ecoloxismo en Galiza

Aloia Insua González*

A fundación de ADEGA en 1974 produciuse nun contexto de crecente preocupación polas consecuencias da industrialización, a contaminación e a proliferación de centrais nucleares. Persoas de toda Galiza decidiron organizarse e poñer ao servizo da defensa do medio ambiente os seus coñecementos e capacidades. Participaron en loitas ambientais claves no movemento ecoloxista galego, algunhas delas aínda tan presentes como necesarias. Neste texto repasamos a súa historia ás portas da celebración dos seus 50 anos.

Mobilización por unha industrialización racional no ano 1988 · ADEGA. (1988). Celulosas e progreso. Concello de Fene

En 1974, un grupo de persoas crearon a primeira asociación de Galiza autodenominada ecoloxista e puxeron en marcha unha organización que segue en pé cincuenta anos máis tarde. Iniciaron a súa andaina dous anos antes da morte de Francisco Franco, nos primeiros meses de 1974, e a súa organización non conseguiu ser legalizada até 1976, cando xa morrera o ditador. Quen foron estes homes e mulleres? Cales foron as razóns que os levaron a entrar en acción neste preciso momento?

Os inicios da organización

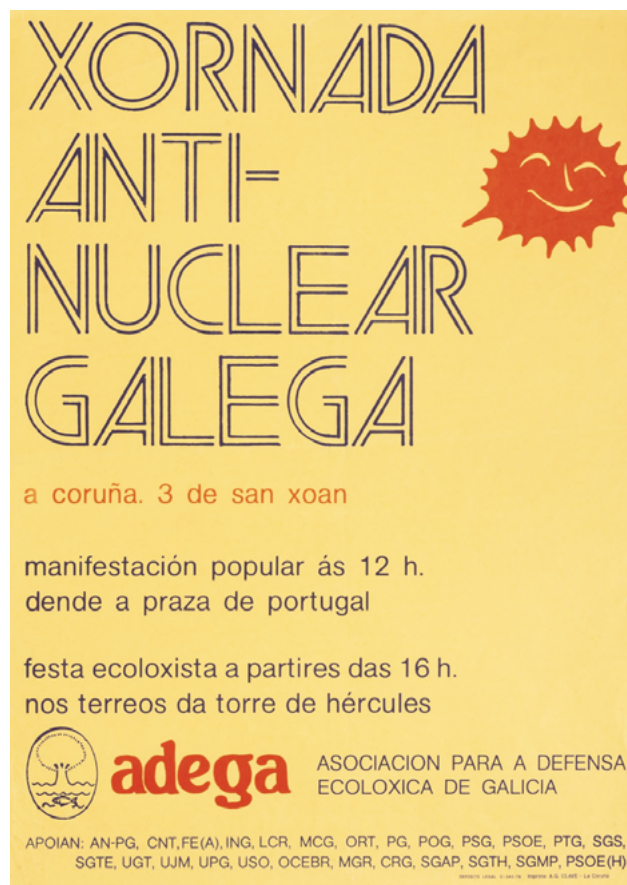
A Asociación para a Defensa Ecolóxica de Galiza formou parte dun movemento social que emerxeu con forza na década de 1970 e que continúa tan vixente como as súas reivindicacións: o ecoloxismo. Este pequeno artigo busca compartir algúns dos resultados da investigación para o meu Traballo de Fin de Mestrado en Historia Contemporánea sobre os inicios do movemento ecoloxista galego, grazas en (gran) parte a que a propia ADEGA conservou moita documentación

dos seus primeiros lustros. Para comezar, tentarei responder á pregunta de por que xorde ADEGA (así como outras moitas asociacións ambientalistas ou ecoloxistas) nese momento. Cada protagonista ten e tivo a súas propias respostas, mais procurarei establecer algunhas máis xerais.

Como o propio nome de ADEGA indica, o ecoloxismo xorde para defender os ecosistemas de vellos e novos ataques. A aceleración da industrialización, a súa chegada a zonas até entón rurais, as consecuencias da Revolución Verde¹ e o desenvolvemento da enerxía nuclear foron os principais elementos contra os que unha parte da poboación decidiu que era tempo de reaccionar. Durante as décadas do desenvolvementismo en España, a planificación do crecemento das cidades e a proliferación de novas industrias non tiveron apenas consideración pola xestión de residuos e a contaminación derivada destas actividades e modos de vida. Xunto a isto, os novos usos das terras para árbores de crecemento rápido, no canto de manter un equilibrio agro-silvo-pas-

Cartaces sobre xornada antinuclear galega organizada por ADEGA no ano 1979 · Consello da Cultura Galega, Fondo Miguel Gutiérrez. Concello de Fene

toril, afectaron especialmente o territorio galego. A isto sumouse o proxecto de instalación dunha central termo-nuclear en Regodela (Xove) que, segundo se prevía, ía ter graves consecuencias para os traballadores e traballadoras do mar na zona.

"Conservamos nomes de moitas mulleres que foron socias de ADEGA. Con todo, é moito máis difícil atopar pegadas documentais sobre a súa participación"

Á percepción das consecuencias destes cambios, e ás pesimistas proxeccións a futuro no caso de continuar esta xestión da actividade humana, sumáronse referentes e experiencias previas. Ecoloxistas ou non, galegos e galegas xa organizaran protestas durante a ditadura franquista contra a instalación da fábrica de celulosa en Pontevedra, así como contra a construción de encoros en distintos puntos da xeografía galega (o conflito máis soado foi o de Castrelo de Miño en 1966). Ao longo do territorio español tamén apareceron organizacións preocupadas pola conservación do medio ambiente, pola protección de certos animais ou contra a proliferación dos usos da enerxía nuclear. Por exemplo, o primeiro presidente de ADEGA, o experto en pesca e xornalista Domingo Quiroga Ríos, pediu consello á Asociación Asturiana de

Amigos de la Naturaleza (fundada en 1972) para redactar uns primeiros estatutos de forma que puidesen ser aceptados conforme á lei de asociacións aínda vixente.

Deste xeito, xuntáronse a herdanza dos conflitos pasados, os referentes contemporáneos e a consciencia de que era preciso poñer freo aos atropelos ecolóxicos. Porén, os vínculos con outros tempos, xeografías e persoas non remataron na esfera do conflito ambiental. Nas décadas de 1970 e 1980, outros tres movementos estiveron en voga tanto no mundo occidental coma no Estado español: o pacifismo, o feminismo e o movemento antinuclear. En 1978 constituíuse o Comité Antinuclear Galego, que participou xunto con ADEGA e outras organizacións nas mobilizacións contra o proxecto da central de Xove. Ademais, para os pacifistas non era posible separar o uso da enerxía nuclear da proliferación das armas nucleares. Mais non todo era pesimismo: existiu unha ilusión sobre a fin deste tipo de enerxía e a vitoria das enerxías alternativas, que se representaba nos adhesivos e carteis cun sol sorridente: «Nuclear? Non, grazas». O traballo conxunto e a acumulación de forzas entre movementos emerxentes deron máis impulso ás protestas e reivindicacións.

Os nomes propios de ADEGA nos seus inicios

Mais aínda non respondemos a nosa primeira pregunta: quen foron os homes e mulleres que formaron parte de ADEGA nos seus inicios? Nas primeiras directivas de ADEGA podemos atopar persoeiros ben coñecidos na historia contemporánea de Galiza: Xosé Manuel Beiras Torrado, Francisco Fernández del Riego ou Fernando

González Laxe. Estas figuras puideron dar proxección á asociación e animar á dobre militancia (nacionalista galega e ecoloxista, por exemplo).

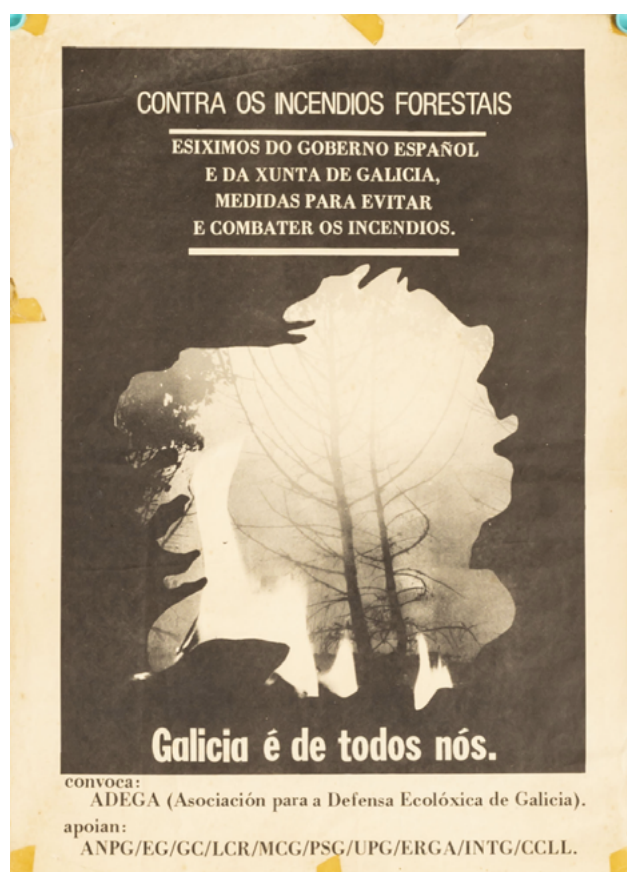
Porén, na fundación e nos primeiros anos de ADEGA non houbo só personaxes coñecidos. Persoas anónimas asistiron ás reunións, fixeron propostas e acudiron ás manifestacións. Sobre elas gustaríanos deternos brevemente. O certo é que conservamos nomes de moitas mulleres que foron socias de ADEGA. Nas fichas que consultamos no arquivo, atopamos que suman un 30,34 %. Por nomear só tres delas: Amalia Herrera Martínez figura como socia fundadora e Elvira Cienfuegos López como vogal da xunta directiva de Santiago de Compostela en 1980, mentres que Adela Figueroa Panisse presidiu a delegación de Pontevedra en 1975.

Con todo, é moito máis difícil atopar pegadas documentais sobre a súa participación. En palabras da propia Adela Figueroa Panisse: "As mulleres apenas fazem parte dos textos escritos. Elas são consideradas como parte da intendência, embora trabalhassem e participassem em diferentes atividades. Mas não aparecem em postos direitivos" (2023, p. 159). Este non é un caso excepcional, senón que nos movementos sociais da vaga de 1960-70, o activismo feminino (coa excepción do feminista) adoitaba ser máis anónimo. Nas asociacións, as mulleres adoitan ter roles "reprodutivos": menos públicos pero fundamentais para que poidan seguir en pé, de maneira semellante á invisibilización do labor reprodutivo ou de coitados, esencial para a posibilidade mesma da vida. Esta participación deixa menos pegada na historia escrita, pero é igual de fundamental para calquera organización, protesta ou movemento.

"Os conflitos en que se implicou ADEGA foron moitos: as fábricas de celulosa, a contaminación nos ríos e no mar, a central termonuclear de Xove, os vertidos radioactivos na Fosa Atlántica, os incendios do monte galego..."

Máis alá dos nomes, houbo certas características que podemos observar nas persoas socias da primeira década de ADEGA (ca. 1974-1986): a presenza maioritaria de membros con estudos superiores e de persoas vinculadas ao medio natural, así como a variedade ideolóxica. Desde os seus inicios puxeron énfase no estudo científico dos ecosistemas e do impacto da acción humana sobre estes. Grazas aos informes que realizaban, foilles posible argumentar con firmeza as razóns polas que certa decisión era prexudicial para o medio ambiente, divulgar o valor de certos espazos naturais e a importancia da súa conservación, así como contrarrestar o relato construído desde os informes técnicos que solicitaban as empresas involucradas. Deste xeito, os coñecementos de profesorado, persoal traballador e estudantado de eidos científicos (Bioloxía, Química, Farmacia, Enxeñaría...) puxéronse ao servizo da asociación e da loita ecoloxista galega.

Os coñecementos e as habilidades de persoas vinculadas ao mundo das humanidades e das artes tamén fo-

Cartaz contra os incendios forestais do ano 1979 · Consello da Cultura Galega, fondo Miguel Gutiérrez

ron de grande importancia. Desde o eido da escrita, do debuxo e da fotografía contribuíron á creación de símbolos, discursos e á difusión das protestas a través das súas palabras e imaxes. Parte do mundo científico, artístico e intelectual galego estaba fundamentalmente implicado no movemento ecoloxista. Así, en ADEGA conviviuna unha gran pluralidade interna nestes primeiros anos, tanto en termos de profesión como de xeración ou afiliación política. Esta última foise facendo máis homoxénea só na década de 1980, cando a Unión do Pobo Galego se achegou á asociación e se entrelazaron os discursos ecoloxista e do novo nacionalismo galego de esquerdas.

Ademais, nestes primeiros anos coincidiron en ADEGA varias redes persoais, políticas e culturais. Sobre todo, a que tivo como centro a Domingo Quiroga Ríos, primeiro presidente da asociación, tal e como dá conta a correspondencia que se conserva no arquivo de ADEGA. El —xunto con Xosé Luís Fontenla, Xosé Bar Boo e probablemente con outros apoios dos que non atopamos rastro— fixo un grande esforzo inicial por contactar con numerosas persoas para que pasasen a formar parte da organización.

Entre 1974 e 1980 houbo exemplos de tripla militancia: política, cultural e ecoloxista. É o caso dos membros do Facho e do Partido Socialista Galego, amais de socios de ADEGA, Manuel Caamaño e Xosé Luís Rodríguez Pardo, quen foron contadores e tesoureiros da asociación nas directivas dos anos 70. Outro caso é o do intelectual católico Alfonso Zulueta de Haz, vogal da Comisión Organizadora de ADEGA (1974), quen fora o fundador e primeiro presidente do Ateneo de Pontevedra (1966-1969) e do Partido Galego Social-Demócrata (1974-1978).

Mural de ADEGA en Carballo: «Pola paz e o desarme mundial. OTAN non». Mural pacifista contra a OTAN da delegación de ADEGA en Carballo. Franquean a mensaxe a reprodución de dúas pinturas de Goya: Os fusilamentos do tres de maio (1814) e Duelo a garrotazos (1820). As dúas pinturas evocan a violencia con crudeza, tanto a organizada (exército) como a interpersonal · Arquivo ADEGA Santiago de Compostela. Caixa 1, Carpeta 12.

A Coruña e Santiago de Compostela foron fundamentais para a organización nestes primeiros anos: a maioría das xuntanzas realizábanse nunha das dúas cidades e tamén a maioría das persoas socias indicaban como lugar de residencia A Coruña. Teñen un lugar destacado as outras urbes galegas e tamén se formaron delegacións en vilas do eixe atlántico e noutros puntos da xeografía galega. A asociación expandiuse para lograr unha capacidade de acción a escala galega, nun proxecto que se desenvolveu de xeito lento e laborioso ao longo dos anos 70 e 80.

A actuación de ADEGA tivo dúas vías e innumerables fronteas. Deron a batalla legal e participaron nas loitas na rúa canda a outras organizacións, sindicatos e veciñanza. Os conflitos en que se implicaron foron moitos: as fábricas de celulosa, a contaminación nos ríos e no mar, a central termonuclear de Xove, os vertidos radioactivos na Fosa Atlántica, os incendios do monte galego... Necesitaríamos moitos outros números de *Cerna* para dedicarlle merecido espazo a cada unha destas loitas. Mais, para ir rematando, quero citar o sociólogo alemán e experto en movementos sociais Dieter Rucht: "Condicións ambientais estables ou mesmo en deterioro poden "esconder" os efectos positivos do movemento ecoloxista, en canto que estas condicións poderían ser peores sen a actividade do movemento" (1999, p. 209). Como sería a nosa vida se todas aquelas persoas que se mobilizaron non o tive-

sen feito? Como serían o noso aire, a nosa auga, os nosos ríos, as nosas praias? Como seríamos nós?

Notas

1. Por Revolución Verde enténdense os cambios nas técnicas agrícolas que se desenvolveron a partir da década de 1940 e que incluíron, entre outros, os fertilizantes químicos, os pesticidas ou a introdución de novas sementes e sistemas de rega.

Bibliografía

- Fernández, J. (1999). *El ecologismo español*. Alianza.
- López Romo, R., & Lanero Táboas, D. (2011). Antinucleares y nacionalistas: Conflictividad socioambiental en el País Vasco y la Galicia rurales de la Transición. *Historia Contemporánea*, 43, 749-778.
- Figueroa Panisse, A. (2023). As outras protagonistas da Transición na Galiza: Idioma, ciencia e ecología. En U.-B. Diéguez Cequei (Ed.), *A Transición en Galiza* (pp. 151-156). Laiovento.
- Rucht, D. (1999). The impact of environmental movements in Western societies. En M. Giugni, D. McAdam & C. Tilly (Eds.), *How social movements matter* (Vol. 10, pp. 204-224). University of Minnesota Press.
- Tarrow, S. (2020). *El poder en movimiento: Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Alianza.

*Aloia Insua González. Historiadora.